

І. В. Кукін, кандидат наук з державного управління, перший заступник начальника Головного центру управління службою Державної прикордонної служби України

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ ОСОБИСТОСТІ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В умовах трансформації постіндустріального суспільства в інформаційне людина залишається одним із найбільш вразливих елементів системи національної безпеки держави. Разом із тим особливості сприйняття людиною інформації, на підставі якої вона здійснює свою діяльність, залишаються неповною мірою дослідженими. Це обмежує можливості органів державної влади та місцевого самоврядування щодо використання та розвитку механізмів державного управління процесами забезпечення інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави.

Акцентовано на тому, що система поглядів на себе, навколишній світ, ідеї, ідеали, переконання, принципи і цінності, що становлять свідомість людини, поступово формується протягом її життя. Для обґрунтування окремих положень наведені приклади із введених у науковий обіг історичних джерел, що ілюструють негативний вплив на суспільство комуністичної пропаганди.

Звернено увагу, що людина під час задоволення потреби використовує: інформаційні канали, завдяки яким забезпечується зв'язок із зовнішнім середовищем; фільтр сприйняття інформації; попередньо сформований світогляд; отриману інформацію; уявлення про особисті потреби; процес корегування власного світогляду; процес прийняття рішення для задоволення потреби шляхом виконання певного діяння (дія або бездіяльність), спрямованого на задоволення певної потреби.

Зазначено, що наявні потреби активують відповідні інформаційні канали з метою забезпечення зв'язку свідомості людини із зовнішнім середовищем. Раніше сформований світогляд людини налаштовує фільтр сприйняття інформації від інформаційних каналів.

Сприйнята інформація запам'ятовується людиною та використовується для прийняття рішення і корегування власного світогляду, якщо отримані від попереднього діяння результати не відповідають очікуванню. Із кожним новим циклом задоволення потреб відбувається удосконалення світогляду, який безпосередньо впливає на зміни як фільтру сприйняття інформації, так і потреб особистості. Після прийняття рішення щодо задоволення потреби людина своїм діянням справляє вплив на зовнішнє середовище, результати якого надходять на інформаційні канали. Процес циклічно повторюється.

Підкреслено, що забезпечення інформаційної безпеки особистості залежить від усунення ризиків помилкового функціонування процесів корегування свідомості особистості, невідповідного налаштування фільтру сприйняття інформації та формування в людини шкідливих для неї потреб. Зазначені особливості потребують першочергового врахування в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки держави.

Напрямом подальших досліджень може бути визначення підходів щодо створення державних механізмів розвитку, захисту та корегування основних елементів свідомості особистості.

Ключові слова: інформаційна безпека, фільтр сприйняття інформації, свідомість особистості, інформаційні канали, задоволення потреб.

I. V. Kukin. Features of information perception that affect to the individual information security in the field of the national state security

In the conditions of post-industrial society transformation into information stage the person remains one of the most vulnerable elements of the national state security system. At the same time, the peculiarities of a

person's perception of the information on the basis of which he carries out his activity remain insufficiently researched. This limits the ability of public authorities and local self-government to use and develop mechanisms of public administration processes for ensuring individual information security in the national state security system.

It is emphasized that the system of oneself and the world views, ideas, ideals, beliefs, principles and values that make up a person's consciousness is gradually formed throughout his life. To substantiate some of the provisions, examples of historical sources introduced into the scientific circulation which are illustrated the negative impact on communist propaganda society.

It is noted that in satisfying the need, the person uses: information channels through which communication with the environment is ensured; filter of information perception; pre-formed worldview; information received; understanding of personal needs; the process of adjusting one's worldview; the process of making a decision to meet a need by performing a specific action (action or omission) aimed at meeting a specific need.

It is stated that the existing needs activate the relevant information channels for communication of human consciousness with the external environment. Former outlook of the person adjusts the filter of information perception from information channels.

Perceived information is remembered by a person and used to make decisions and adjust their own outlook if the results obtained from the previous action do not go as expected. With each new cycle of satisfaction of needs there is an improvement of the outlook which directly influences changes both the filter of the information perception, and the person needs. Once a decision has been made to meet a need, an individual exerts an influence on the external environment through which their actions are delivered to information channels. The process is repeated cyclically.

It is emphasized that ensuring the information security of the person depends on eliminating the risks of the correct processes functioning of the personality consciousness, inappropriate adjustment of the information perception filter and formation in the person of harmful to it. These features require priority consideration in the activities of state authorities and local self-government in providing the individual information security in the field of the national state security.

The further research direction may be to identify approaches to the creation of state mechanisms for the development, protection and correction of the basic elements of personality consciousness.

Key words: information security, information perception filter, personality consciousness, information channels, needs satisfaction.

Постановка проблеми. В умовах трансформації постіндустріального суспільства в інформаційне людина залишається одним із найбільш вразливих елементів системи національної безпеки держави. Разом із тим особливості сприйняття людиною інформації, на підставі якої вона здійснює свою діяльність, залишаються недостатньо дослідженими.

Це обмежує можливості органів державної влади та місцевого самоврядування щодо використання та розвитку механізмів державного управління процесами забезпечення інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави. Зменшення ризиків інформаційної вразливості людини в умовах ведення гібридних війн залишається одним з актуальних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості сприйняття інформації, на підставі якої людина приймає рішення щодо своєї особистої діяльності, досліджувались О.А. Гавриленко, Є.О. Шалімовою, Н. Гумбою, О.Т. Бариштопольцем, К.С. Філатовою, Д. Саттером, А.Д. Сливозьким. Разом із тим процеси, що зумовлюють інформаційну вразливість особистості, залишаються мало дослідженими.

Мета статті – визначення основних процесів, що відбуваються під час сприйняття інформації та найбільш суттєво впливають на інформаційну безпеку особистості у сфері національної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Проблема інформаційної безпеки особистості була відома в античну добу. Це підтверджується фрагментами присяги громадян Херсонесу (кінець IV – початок III ст. до н.е.) «буду однодумним щодо порятунку та свободи держави й громадян

і не зраджу Херсонесу», «буду служити народу та радити йому найкраще й найсправедливіше для держави й громадян», «не буду розголошувати нічого з таємного», «не буду давати або приймати подарунку на шкоду державі й громадянам» [1, с. 13].

На нашу думку, сучасне українське суспільство має аналогічні проблеми. Цілеспрямованим інформаційним впливом, введенням в оману, підкупом, обіцянками Російська Федерація створила серед громадян України своїх поплічників, що і дало змогу провести без значних військових втрат тимчасову окупацію окремих територій України. Одним із негативних результатів інформаційної агресії можна вважати формування в частки громадян України шкідливих для України потреб, оскільки вони виступають рушійною силою людської діяльності.

Розвиток особистості відбувається завдяки функціонування механізмів спадковості (наслідування від попередніх поколінь елементів культури), метаболізму (взаємного обміну та споживання інформації), сприйняття інформації, мотивації діяльності, соціалізації (набуття певного статусу в суспільних відносинах), саморегуляції життєдіяльності, спонукання до виконання певних дій та планування діяльності [2, с. 69].

Протягом життя в людини поступово формується система поглядів на себе та навколишній світ, ідеї, ідеали, переконання, принципи і цінності, що становлять її свідомість [3, с. 8]. Вона виступає ідеологічною та моральною основою для усвідомленої діяльності людини [3, с. 31]. Висловлення правди можна вважати проявом людської моралі і мірилом інтелігентності та вихованості людини. Більшість ділових стосунків у суспільстві базується на припущенні, що люди – чесні і будуть виконувати взяті на себе обов'язки [4, с. 448].

Частина потреб людини формується під впливом розвитку суспільства та культурного розвитку особистості. Разом із тим певні потреби генетично закладені в програмах життєдіяльності людини, особливо стосовно збереження життя, ідентичності, збереження і продовження роду, освоєння навколишнього середовища [3, с. 9].

Задоволення потреб неможливо без використання певних ресурсів, які здебільшого обмежені. Чим нижчий рівень культури особи, тем менш ефективно вона може витратити наявні ресурси та визначити пріоритети для задоволення власних бажань. Так, частина грошового забезпечення римського солдата затримувалась для попередження зайвих витрат та зменшення ризиків дезертирства під час військових походів [5, с. 262].

На думку К.С. Філатової, під впливом виховання, прийнятих у суспільстві стереотипів поведінки в кожній особі формуються певні установки. В однакових ситуаціях людина використовує накопичені під час життя шаблони поведінки. Це призводить до того, що особа сприймає лише ту інформацію, на яку вона заздалегідь налаштована. Людина схильна ігнорувати інформацію, що не відповідає її очікуванням. Навіть використання спеціальних технічних засобів для розширення можливостей органів чуття людини не дає людині змоги наблизити суб'єктивне уявлення моделі світу до реальності. Неможливо знайти двох людей, досвід яких повністю збігається. Це призводить до того, що кожна особа має своє уявлення про оточуючий її світ [6, с. 13].

Каналами отримання інформації про зовнішній світ можуть бути: очі (зір, 80% інформації, яку отримує людина); вуха (слух); ніс (нюх); язик (смак); шкіра (дотик); вестибулярний апарат (орган рівноваги і координації рухів) [3, с. 51]. Людській мозок відображає зовнішній та внутрішній світ особистості, зумовлює її існування та існування суспільства. Те, що дві людини завжди бачать різні картини одного об'єкта, обґрунтовується як різною чутливістю органів чуття людини, так і іншими факторами [7, с. 25].

Погоджуємось із думкою, що різновидами неправдивої інформації можуть бути: завідома неправда; неадекватне розуміння слів та думок іншої людини [7, с. 25]. Крім цього, джерелом неправдивої інформації можуть бути логічні умисні або неумисні помилки.

Так, П.О. Кропоткін справедливо зазначив, що збільшення багатств досягається фізичною та розумовою працею. Ніхто не може присвоювати собі результати праці. Разом із тим подальші його висновки щодо необхідності експропріації засобів виробництва для отримання найбільшої вигоди для всіх членів суспільства та відмови від необхідності вимірювання споживання не можна вважати обґрунтованими [8, с. 31]. По-перше, засоби виробництва теж є результатами фізичної та розумової праці. По-друге, обсяг споживання товарів та послуг не може перевищувати фактично отриманих результатів праці.

На народному зібранні у Сокольниках Л.Д. Троцький 9 червня 1918 р. зазначив, що дефіцит хлібу в Росії становить 560 млн пудів, але він є в Україні та Новоросії, які ненадовго відійшли від неї. Залишок врожаю 1917 р. в Росії становить 34 млн пудів, що дає змогу задовольнити мінімальні потреби без постачання хлібу з України [9, с. 11]. Вирішення проблеми він бачив у відправці робочих загонів у багаті хлібом райони та залучення місцевої бідноти для надання відповідної допомоги. Для створення мотиваційних умов щодо сприяння діяльності робочих загонів рекомендувалось обіцяти місцевим мешканцями надати в майбутньому все їм необхідне, якщо вони будуть допомагати віднімати хліб [9, с. 34]. Як бачимо, йдеться про призов щодо отримання товарів без будь-якої корисної праці шляхом грабування, спонукання до протиправної діяльності та обману громадян.

Критикуючи марксистську політекономію, Ю.М. Канигін зазначив, що одним з основних її недоліків є неможливість врахування інтелектуальної праці. На відміну від неї, фізична економія Лейбница базувалась на стосунках людини з природою, отриманні матеріальних благ від неї з використанням досягнень науки. Саме завдяки науковцям і менеджерам стає можливим використання нових технологій та ресурсів природи. Без духовності, релігії і моральності люди перетворюються на озвірілий натовп [10, с. 45].

Підтвердженням цього можна вважати подій, які відбувались у Гужівці (нині село Ічнянського району Чернігівської області) упродовж 1918–1919 рр., що описані у щоденнику К.І. Самбурського. Так, 15 січня 1919 р. через Гужівку та Ічню на Київ проходив полк більшовиків (вихідці з Новгород-Сіверського, Трубчевського та інших повітів). Погрожуючи зброєю, забирали коней, теплий одяг, білизну. З багатьох, кого зустрічали на дорозі, знімали хороший одяг та віддавали свій порваний. Місцевому населенню задавали питання, навіщо вони відокремилися від Росії, де, на відміну від них, немає хлібу. Наступної доби рухалася артилерія більшовиків. Їхня поведінка і селян нічим не відрізнялися [11, с. 28].

Бажання творити реальність змусило радянську владу запровадити організовану фальсифікацію реалій життя відповідно до уявлень радянської ідеології. Це негативно вплинуло на розвиток демократичних інститутів суспільства (парламент, суди, засоби масової інформації, професійні союзи тощо). Відмова від віри в Бога призвела до впровадження ідеології, вірність якої доводилась імітацією реальності [12, с. 40].

На думку Н. Гумби, людина не може повністю керувати своїми емоціями та процесом мислення. Здібності людини обмежені лише фіксацією результатів зазначених процесів. Це зумовлює можливість керування поведінкою особи шляхом цілеспрямованого створення відповідних мотиваційних умов [3, с. 86].

Погоджуємось з думкою Є.О. Шалімової, що завдяки переробленню інформації у процесі мислення людина здатна відтворювати у своєму мозку елементи структури зовнішнього середовища. Для цього використовуються фізична, духовна та соціальна сигнальні системи, що пов'язані між собою певними психічними процесами [2, с. 42].

Усвідомлені вчинки люди здійснюють під впливом світогляду. Разом із тим емоції можна вважати інструментом, що дає змогу людині миттєво оцінювати загрозові події, процеси, предмети та здійснювати певні дії для задоволення власних потреб [3, с. 31]. Інформація, що

сприйнята людиною, завжди є меншою за обсягом та викривленою. Уявлення людини є лише суб'єктивною думкою про навколишнє до неї середовище. Люди спочатку фільтрують інформацію і лише потім її засвоюють. Фільтри сприйняття інформації формуються під впливом власного досвіду, унікальних особистих ідей та переконань. Основною їхньою функцією можна вважати природно зумовлену потребу зниження загального навантаження на роботу мозку шляхом селекції важливої інформації та відхилення неважливої [3, с. 57].

Людина під час задоволення потреби використовує: інформаційні канали, завдяки яким забезпечується зв'язок із зовнішнім середовищем; фільтр сприйняття інформації; попередньо сформований світогляд; отриману інформацію; уявлення про особисті потреби; процес корегування власного світогляду; процес прийняття рішення для задоволення потреби шляхом виконання певного діяння (дія або бездіяльність), спрямованого на задоволення потреби, що показано на рис. 1.

Наявні потреби активують відповідні інформаційні канали для забезпечення зв'язку свідомості людини із зовнішнім середовищем. Раніше сформований світогляд людини налаштовує фільтр сприйняття інформації від інформаційних каналів. Сприйнята інформація запам'ятується людиною та використовується, по-перше, для прийняття рішення, по-друге, для корегування власного світогляду, якщо отримані від попереднього діяння результати не відповідають очікуванням.

З кожним новим циклом задоволення потреб відбувається удосконалення світогляду, який безпосередньо впливає на зміни як фільтру сприйняття інформації, так і потреб особистості. Після прийняття рішення щодо задоволення потреби людина своїм діянням здійснює вплив на зовнішнє середовище, результати якого надходять на інформаційні канали. Процес циклічно повторюється.

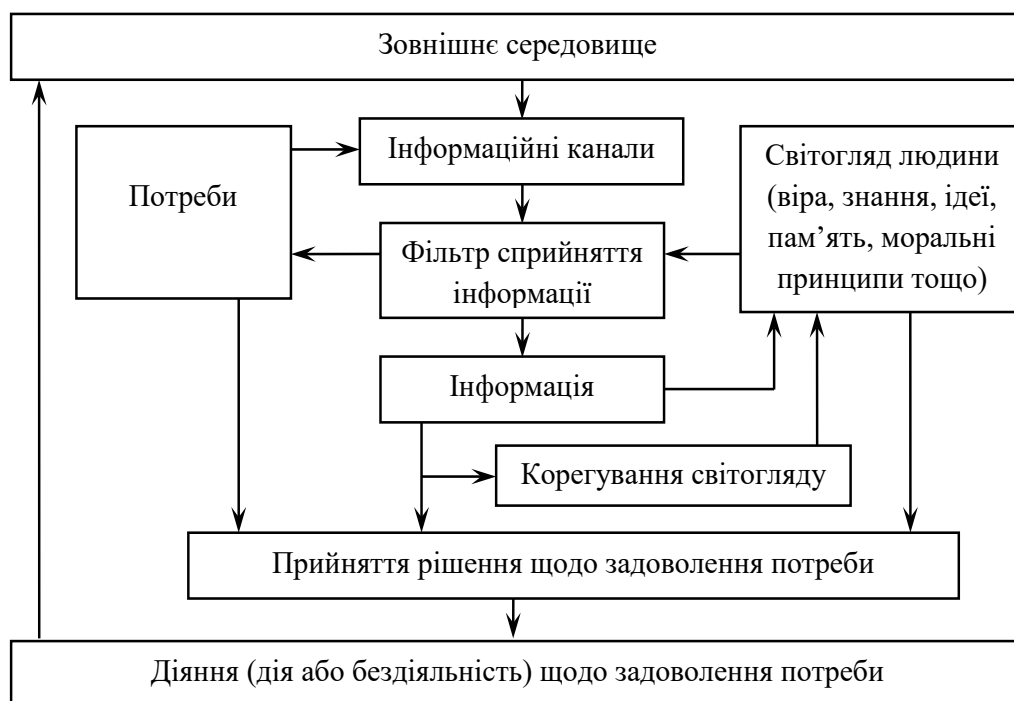

Рис. 1. Процес задоволення потреби людиною

На нашу думку, віру і знання можна вважати елементами свідомості людини, що доповнюють один одного. Якщо знань для прийняття рішення замало, людина здатна замінювати їх вірою. Багаторазова перевірка прийнятих рішень практикою дає змогу спростовувати або укріплювати засновані на вірі принципи, виявляти закономірності та поступово замінити її науковими знаннями. Крім цього, віра у правильність прийнятого рішення може слугувати додатковим мотиваційним фактором, що забезпечує його реалізацію.

На нашу думку, найбільш суттєво на поступовий розвиток свідомості людини впливають процес корегування свідомості особистості, фільтр сприйняття інформації, власні потреби людини. Зазначені елементи можуть спричинити певні відмінності поведінки особи під впливом зовнішніх загроз та становити ризики щодо інформаційної вразливості особистості. Саме вони потребують врахування діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування задля забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, забезпечення інформаційної безпеки особистості залежить від усунення ризиків помилкового функціонування процесів корегування свідомості особистості, невідповідного налаштування фільтру сприйняття інформації та формування в людини шкідливих для неї потреб. Зазначені особливості потребують першочергового врахування в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки держави.

Напрямом подальших досліджень може бути визначення підходів щодо створення державних механізмів розвитку, захисту та корегування основних елементів свідомості особистості.

Список використаних джерел:

1. Гавриленко О.А. Історія держави і права України : хрестоматія – практикум : навчальний посібник. Харків : ХНУ, 2015. 348 с.
2. Шалімова Є.О. Функціональна модель особистості : пошуки політико- культурних детермінант поведінки : монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. 255 с.
3. Гумба Н. Правда про людину. Київ : Український пріоритет, 2012. 200 с.
4. Бариштополець О.Т. Брехня в інформаційному просторі та між особовій комунікації : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 648 с.
5. Флавий В.Р. Краткое изложение военного дела / пер. С.П. Кондратьева. *Вестник древней истории*. 1940. № 1. С. 231–293.
6. Филатова Е.С. Соционика для всех. Наука общения, понимания и согласия. Санкт-Петербург : Б&К, 1999. 276 с.
7. Аугустинавичуоте А. Соционика : введение. Москва : АСТ ; Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 1998. 444 с.
8. Кропоткин П.А. Хлеб и воля ; Современная наука и анархия. Москва : Правда, 1990. 640 с.
9. Троцкий Л.Д. На борьбу с голодом. Москва : Коммунист, 1918. 63 с.
10. Каныгин Ю.М. Физическая экономия как альтернатива политэкономии. Энергия прогресса. Киев : Арий, 2016. 272 с.
11. Самбурський К.І. Щоденники. 1918–1928. Гірка українська історія очима псаломщика з Гужівки. Київ : Гнозис, 2015. 1024 с.
12. Саттер Д. Век Безумия. Распад и падение Советского Союза. Киев : Дух і Літера, 2017. 500 с.

References:

1. Gavrylenko O.A. (2015) *Istoriya derzhavy i prava Ukrainy : khrestomatiya – praktykum* [History of the State and Law of Ukraine: Textbook – Workshop]. Tutorial, Press KHNU, Kharkiv, 348 p. [Ukraine]
2. Shalimova Ye.O. (2008) *Funktsionalna model osobystosti : poshuky polityko-kulturnykh determinant povedinky* [Functional model of personality: search for political and cultural determinants of behavior]. Monograph, Press NPU M.P. Dragomanova, Kyiv, 255 p. [Ukraine]
3. Gumba N. (2012) *Pravda pro lyudynu* [The truth about human]. Press Ukrainskyi priorytet, Kyiv, 200 p. [Ukraine]
4. Baryshchepets O.T. (2013) *Brekhnia v informatsinomu prostori ta mizh osobovii komunikatsii* [Falsehood in the information space and between personal communication]. Monograph, Press Imeks-LTD, Kirovograd, 648 p. [Ukraine]
5. Flavyi V.R. (1940) *Kratkoe yzlozhenye voennogo dela* [Summary of the military work]. (S.P. Kondratev, Trans.). *Vesnyk drevnei ystoriy* [Bulletin of Ancient History]. No 1. Pp. 231–293.
6. Fylatova E.S. (1999) *Sotsyonyka dlia vseh. Nauka obschcheniya, ponymaniya y soglasya* [Socionics for everyone. The science of communication, understanding and consent]. Press B&K, Sankt-Peterburg, 276 p. [Russia]
7. Augustynavachuote A. (1998) *Sotsyonyka : vvedenye* [Socionics: introduction]. Press AST, Moscow, Press Terra Fantastica, Sankt-Peterburg, 444 p. [Russia]
8. Kropotyn P.A. (1990) *Khleb y volia ; Sovremennaia nauka y anarhiya* [Bread and will; Modern science and anarchy]. Press Pravda, Moscow, 640 p. [Russia]
9. Trotskyi L.D. (1918). *Na borbu s golodom* [To fight hunger]. Press Kommunist, Moscow, 63 p.
10. Kanygyn Yu.M. (2016) *Fyzycheskaia ekonomyia kak alternatyva polytekomyy. Energyia progressa* [Physical economy as an alternative to political economy. Energy of progress]. Press Aryi, Kyiv, 272 p. [Ukraine]
11. Samburskyi K.I. (2015) *Shchodennyky. 1918–1928. Hirka ukrainska istoria ochyma psalomshchyka z Huzhivky* [Diaries. 1918–1928. A bitter Ukrainian history through the eyes of a psalmist from Huzhivka]. Press Hnozis. Kyiv, 1024 p. [Ukraine]
12. Satter D. (2017) *Vek Bezumyia. Raspad y padenye Sovetskogo Soiuzu* [The Age of Madness. The collapse and fall of the Soviet Union], Press Dukh i Litera, Kyiv, 500 p. [Ukraine]